

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2013 | ÅRGÅNG 17

Bokförlaget THALES

I OLIKA DEBATTER sedan början av 1990-talet har jag hävdat att människor bör vara fria att välja vad slags barn de ska sätta till världen. Så länge staten och socialstyrelsen håller sina fingrar borta finns det ingen anledning att försöka begränsa människors strävan att välja barn. Vill vi se till att de barn vi sätter till världen är starka, friska, intelligenta, begåvade med rika sinnesförmågor o.s.v. ska vi få göra detta. En förutsättning är förstås att de medel som tillgrips, i den mån de inkluderar hälso- och sjukvård, lever upp till rimliga krav på att vara i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Allt det där tror jag fortfarande är riktigt. Men vad som är tillåtet är en sak, vad som är önskvärt en annan. Finns det också anledning för den som funderar på att sätta barn till världen att försöka bruka de medicinska tekniker som nu finns, och de tekniker som kommer att finnas i en framtid, för att förbättra barnen?

Jag tror att rent fysisk förbättring är harmlös. Som en sideeffekt får vi, om vi tillåter människor att skapa starka och snabba barn, ett slut på elitidrottens galna dyrkan av *naturlig* styrka. Det är vad vi redan sett i kampen om skönhet. Inget hindrar någon från att bli Miss World med hjälp av kosmetisk kirurgi. Sak samma kommer säkert att ske med den individuellt inriktade elitidrotten, vars spektakel i stil med de olympiska spelen då kanske kommer att bli av ungefär samma intresse som dagens skönhetstävlingar, d.v.s. nästan inget alls.

Jag tror att olika ansatser till kognitiv förbättring av människan är meningslösa. Jag har skrivit om detta i andra sammanhang. Vi blir helt enkelt inte lyckligare av att få bättre minne, fler och skarpare sinnesförmågor eller större uthållighet då vi tar oss an intellektuella uppgifter. Och det är till sist lyckan som räknas. Individier som är smartare än andra kan få relativa fördelar framför de som är mera trögtänkta, men det är något annat än att själva den kognitiva förbättringen skulle vara av godo i sig.

Försöken att förlänga våra liv tror jag är missriktad. Vi kommer säkert att göra det, men drivkraften är i så fall ren och skär egoism. Vi tror att det är viktigt att just vi fortsätter att finnas till. I själva verket är det bättre om nya generationer får ta vid efter ett normalt livsspann för den innevarande generationen. Världen blir på så sätt bättre. Det är en illusion att tro att just vi är så viktiga – vilka vi än är.

Det tycks alltså som om detta med förbättring av människan är något som är övervärderat. Ändå kunde man tycka att det finns ett sätt på vilket det borde vara odiskutabelt att vi borde förbättras. Vi borde göras *moraliskt* mera högtstående.

Jag resonerade i de banorna i en omdiskuterad debattartikel i *Dagens Nyheter* för nu rätt länge sedan, den 26 januari 2000. Jag var då inspirerad av min kollega i London, Jonathan Glover, som skrivit böcker både om genterapi (*What Sort of People Should There Be?*) och om det tjugonde århundradets brutala historia (*Humanity*). Han hade ställt sig frågan vem som kan kontempera det gångna seklets ohyggligheter utan att tänka att det vore bra om man kunde göra om den mänskliga naturen. Är inte just en *moralisk* uppräckning vad vi behöver?

Detta är ett tema som på allvar börjat diskuteras bland filosofer. Ingmar Persson (Göteborg och Oxford) och Julian Savlusecu (Oxford) har tillsammans författat boken *Unfit for the Future: The Need for Moral Enhancement* (Oxford University Press, 2012). De pläderar för att vi ska förbättra den mänskliga moraliska naturen, för att på så vis rädda världen. Det var också i de banorna jag tänkte då jag skrev min DN-artikel år 2000. Jag har emellertid sedan dess blivit allt mer skeptisk också till tanken på moralisk förbättring. Är någon sådan möjlig, kan man fråga sig. Men också, och kanske viktigare, är den alls nödvändig?

Hur skulle en moralisk förädling av människan kunna gå till? Här är några möjliga uppslag.

Människor har en tendens att reagera utifrån starkt inrotade, kanske t.o.m. medfödda, mönster där vi diskriminerar mot dem som framstår som främmande. Rasismen är det främsta uttrycket för detta slags handlande. Varför inte inplantera något slags meka-

nism hos oss, som får oss att avstå från sådana handlingar, även om vi skulle vilja utföra dem? Tänk på Kubricks gamla film *A Clockwork Orange*. Hjälten i filmen kunde inte längre utöva våld, sedan han betingats att känna illamående så snart han försökte. Vi kunde betingats att helt enkelt må illa av handlingar som diskriminerar andra. Det vore att som för alkoholisten påtvingas antabus. Det skulle bli närmast fysiskt omöjligt att diskriminera.

Detta låter kanske inte så lockande, då vårt handlande i så fall inte alls skulle hänga ihop med vår karaktär. Vi skulle känna oss djupt splittrade och fysiskt kränkta av vår påtvingade oförmåga att handla fel. Skulle man inte i stället på något vis kunna påverka själva våra önskningar? Kunde man inte få oss att sluta vilja diskriminera med utgångspunkt från sådant som etnicitet eller hudfärg? Kunde man inte få den normala sverigedemokraten att börja gilla invandrare?

Också om det vore möjligt skulle ett problem kvarstå, åtminstone för den övertygade rasisten. Hon skulle nu känna att hon blivit blödig och oförmögen att leva som hon kände att hon borde leva. Detta alltså förutsatt att de mer principiella rasistiska värderingarna kvarstod.

Så varför inte ändra också dessa, mera radikalt och direkt? Om det vore möjligt skulle vi få individer, som åtminstone efter att de reformerats, skulle kunna uppfatta sig själva som hela och välintegrerade personer. De skulle också börja se ned på det slags människor de tidigare varit.

Kanske är det inte ens nödvändigt att på detta direkta sätt påverka människors överordnade värderingar. Om bara de mer direkt handlingsorienterade önskningar ändras är det inte uteslutet att människor börjar rationalisera sitt nya sätt att fungera. Ja, just det, det är sådan jag är, skulle de tänka. Visst, rasismen är en förlegad inställning.

Det finns mycket forskning som antyder att det ofta är så det går till när vi, med eller utan artificiell moralförbättring, ändrar våra uppfattningar. Det vi kallar vår livsåskådning är en rationalisering av de val vi gillar att göra.

Tja, så kunde en antydning kanske göras om hur man med olika biologiska tekniker skulle försöka förbättra vår moraliska natur. Mycket av detta är förstås väldigt spekulativt. Mycket är också problematiskt. Hur ska man med teknikens hjälp få människor att sluta diskriminera på felaktiga grunder, utan att de skulle förlora förmågan att diskriminera när det är på sin plats (att skilja mellan rätt och fel)? Visst skulle man kanske kunna göra människor mindre aggressiva, men hur skulle det då gå i situationer då aggressivitet är på sin plats? För övrigt: vi vill nog ogärna se att staten påtvingar medborgarna en bättre moralisk natur. Men i så fall är risken att de som verkligen behöver förbättras kommer att vara mest ovilliga att be om den nödvändiga kuren.

Låt oss ändå anta att något av det här slaget kan bli möjligt. Man skulle uteslutande frigöra människor från odisputabelt negativa karaktärsdrag. De flesta skulle nappa på erbjudandet. Vi skulle bli mer altruistiskt inriktade och vår känsla för rättvisa skulle stegras (de två komponenter Persson och Savulescu särskilt intresserar sig för). Skulle det i så fall lösa problemet med mänsklighetens framtid? Skulle det lösa problemet med vår tendens att begå ohyggliga handlingar? Skulle det lösa problemet med att vi tycks så oförmögna att ta itu med existentiella hot mot mänskligheten, såsom den globala uppvärmningen?

Här finns nog utrymme för både tvivel och hopp. Tvivel i det att historien tycks lära oss att när människor begår illgärningar eller handlar tanklöst på ett sätt som får ohyggliga konsekvenser så beror det inte på något moraliskt tillkortakommande hos dem. Det är situationen som får dem att handla fel. Också vad vi skulle tänka på som moraliskt högtstående individer är kapabla att handla fel om de hamnar i fel situation.

Men just denna onskans banala natur innebär att det också finns utrymme för hopp. Kanske duger vi, åtminstone de allra flesta av oss, som vi är? Det gäller bara att se till så att vi får verka i rätt sammanhang.

Den moderna välfärdsstaten har ju t. ex. fått oss att på ett institutionaliserat sätt handla tämligen hyggligt och väl mot varandra. För

detta har det inte krävts någon särskilt högtstående moral. De rätta institutionerna är vad som krävts och de har löst problemen åt oss. Det gäller, som Bert Brecht antydde i pjäsen *Den goda människan i Sezuan* att göra samhället så beskaffat att det inte behövs några goda människor.

Och när det gäller hot som den globala uppvärmningen ligger det nära till hands att tro att bara (inget litet »bara», det ska medges) vi kan etablera sant globala politiska institutioner, gärna också demokratiska sådana, så ska vi vanliga skröpliga människor också kunna hantera problemen den ställer oss inför.

Inget av det som här sägs bestrids av Persson och Savulescu. Men de tror att det är otillräckligt med samhällsförändringar. Vi måste *också*, hävdar de, förbättra vår moraliska natur.

Jag är inte övertygad.

→

Torbjörn Tännsjö är Kristian Claëson-professor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet.